

УДК 336.22:502.35

Якимчук С. А.

аспірант кафедри економіки підприємства

Національний університет водного господарства та природокористування

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розглянуто економічні інструменти природоохоронної діяльності.

Проаналізовано екологічний податок, джерела фінансування природокористування.

Ключові слова: економічний механізм природоохоронної діяльності, екологічний податок,

Податковий кодекс України, фінансування природоохоронної діяльності.

Постановка проблеми. У зв'язку з прийняттям Україною концепції сталого розвитку країни та з початком розробки відповідних стратегій і планів дій актуалізуються питання управління та фінансування природоохоронної діяльності. У преамбулі до Концепції визначено, що стратегічна стабільність в Україні великою мірою визначається поступальністю у вирішенні екологічних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження економічного механізму природоохоронної діяльності, екологічного оподаткування досліджувались такими вченими, як: О. Веклич, Т. Галушкіна, Л. Мельник, М. Пилипчук, М. Римар, І. Синякевич, А. Соколовська, Є. Хлобистов та ін.

Постановка завдання про ефективність механізмів управління природоохоронною діяльністю є невіддільною від пошуку шляхів поліпшення якості навколишнього середовища в Україні.

Виклад основного матеріалу. Економічний механізм – це сукупність економічних структур, інститутів, форм і методів господарювання, за допомогою яких реалізуються чинні в конкретних умовах економічні закони,

здійснюється погодження і корегування суспільних, групових і приватних інтересів [1].

Головною метою економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності є: стимулювання природокористувачів і забруднювачів навколишнього середовища до зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище та раціонального використання природних ресурсів, а також створення незалежного (автономного) від державного і місцевих бюджетів джерела фінансування природоохоронних заходів та робіт за рахунок коштів, отриманих від екологічних зборів та платежів [2].

Інструменти економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища визначені в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991р.) [4].

Економічні інструменти з часу впровадження постійно перебувають на стадії розвитку та вдосконалення.

Економічні інструменти станом на 01.01.2013 р. включають у себе: механізм збору за спеціальне використання природних ресурсів; екологічний податок; механізм відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення природоохоронного законодавства; систему фінансування природоохоронних заходів.

Одним з найважливіших еколого-економічних інструментів природоохоронної діяльності є плата за забруднення навколишнього природного середовища (пізніше термін «плата» був замінений на термін «збір»).

З набуттям чинності з 1 січня 2011 року Податкового кодексу термін «збір за забруднення навколишнього природного середовища» замінено на «екологічний податок» [5].

В Податковий кодекс включено всі екологічні платежі за спеціальне використання природних ресурсів і за забруднення навколишнього природного середовища.

В Податковому кодексі виділено окремі розділи, зокрема [5]:

- збір за спеціальне водокористування;
- збір за спеціальне використання лісових ресурсів;
- платежі за користування надрами;
- плата за використання інших природних ресурсів;
- екологічний податок.

Відповідно до Закону України від 07.07.2011 № 3609-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України» у розділі VIII «Екологічний податок» Податкового кодексу України змінено склад податкових агентів, які мають утримувати і сплачувати до бюджету екологічний податок, що справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у разі використання палива, а саме, замість суб'єктів, які здійснюють оптову та роздрібну торгівлю паливом, податковими агентами визначено виробників та імпортерів палива. Також змінено об'єкт та базу оподаткування, порядок обчислення, подання податкової декларації та сплати екологічного податку для податкових агентів.

Екологічний податок, що справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у разі використання палива, утримується і сплачується до бюджету податковими агентами.

Податковими агентами є суб'єкти господарювання, які:

- здійснюють торгівлю на митній території України паливом власного виробництва та/або передають замовнику або за його дорученням іншій особі паливо, вироблене з давальницької сировини такого замовника;
- здійснюють ввезення палива на митну територію України.

Об'єктом та базою оподаткування є обсяги та види палива, у тому числі виробленого з давальницької сировини, реалізованого або ввезеного на

митну територію України податковими агентами, крім: обсягів палива, вивезених з митної території України в митних режимах експорту або реекспорту та/або переробки на митній території України, засвідчених належно оформленою митною декларацією; мазуту та пічного палива, що використовуються в процесі виробництва тепла та електроенергії.

Податковий кодекс України доповнено ставками податку за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у разі ввезення палива на митну територію України.

Змінено також порядок обчислення екологічного податку, а саме суми податку, який справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення, обчислюються податковими агентами, які здійснюють торгівлю на митній території України паливом власного виробництва та/або передають замовнику або за його дорученням іншій особі паливо, вироблене з давальницької сировини такого замовника, самостійно щокварталу виходячи з кількості фактично реалізованого палива. Для податкових агентів, які здійснюють ввезення палива на митну територію України, – виходячи із кількості фактично ввезеного на митну територію України палива та ставок податку за відповідною формулою.

Контроль за сплатою екологічного податку податковими агентами, які здійснюють ввезення палива на митну територію України будуть здійснювати митні органи, які відповідно до статті 41 Податкового кодексу України відносяться до контролюючих органів щодо мита, акцизного податку, податку на додану вартість, інших податків, які відповідно до податкового законодавства справляються у разі ввезення (пересилання) товарів і предметів на митну територію України або територію спеціальної митної зони або вивезення (пересилання) товарів і предметів з митної території України або території спеціальної митної зони.

Усі власники транспортних засобів під час придбання пального виконують своє податкове зобов'язання – сплачують екологічний податок. Покладення цієї функції на податкового агента значно спрощує процес

адміністрування екологічного податку.

У 2011 році екологічний податок зараховувався у таких пропорціях: до спеціального фонду державного бюджету – 30% і до спеціального фонду місцевих бюджетів – 70%, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів – 50%, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим – 20%, бюджетів міст Києва та Севастополя – 70%.

Надходження коштів від екологічного податку за 2011 рік склали 2 091 219,8 тис. грн., у тому числі 627 361,2 тис. грн. до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища та 1 463 858,6 тис. грн. до Автономної Республіки Крим та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища.

У порівнянні з 2010 роком надходження коштів від екологічного податку збільшилися у 1,5 рази. У порівнянні з 2007 роком – у 1,9 рази.

У 2011 році надходження коштів від екологічного податку за забруднення навколишнього природного середовища від загальної суми надходжень розподілилися таким чином [6]:

- за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення – 849 966,65 тис. грн. або 40,6%;

- за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти – 46 842,32 тис. грн. або 2,2%;

- за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини – 418 951,77 тис. грн. або 20%;

- за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення (реалізоване паливо податковими агентами – суб'єктами господарювання) – 345 029,51 тис. грн. або 16,5%.

У 2011 році надходження коштів від збору за забруднення навколишнього природного середовища склали 430 429,57 тис. грн. або 20,6%.

Рис. 1. Розподіл надходження коштів від екологічного податку, у тому числі збору за забруднення навколишнього природного середовища в 2011 році

Сплата екологічного податку за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення, за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти, за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини, передбачена за місцем розміщення стаціонарних джерел, спеціально відведених для цього місць чи об'єктів, тобто на території, на якій відбувається забруднення, що у свою чергу забезпечує надходження коштів від цього податку до республіканського Автономної Республіки Крим і місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища у складі республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та відповідного місцевого бюджету.

Кошти місцевих, республіканського Автономної Республіки Крим фондів охорони навколишнього природного середовища будуть використовуватися для цільового фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, а також заходів із зниження впливу забруднення довкілля на здоров'я населення.

Протягом 2011 р. на охорону навколишнього природного середовища

підприємствами, організаціями та установами було витрачено 18490,7 млн. грн., що на 41% більше порівняно з 2010 р. З них 65% (12039,7 млн. грн.) – поточні витрати на охорону природи, пов'язані з експлуатацією і обслуговуванням засобів природоохоронного призначення, 30% (5607,4 млн. грн.) – інвестиції в основний капітал, направлені на будівництво і реконструкцію природоохоронних об'єктів, придбання обладнання для реалізації заходів екологічного спрямування і 5% (843,6 млн. грн.) – витрати на капітальний ремонт природоохоронного обладнання (табл. 1).

Таблиця 1

Структура капітальних інвестицій та поточних витрат за напрямками природоохоронних заходів

	Фактично витрачено капітальних інвестицій		Фактично витрачено поточних витрат	
	тис. грн.	у % до загального обсягу	тис. грн.	у % до загального обсягу
Всього	6451034,6	100,0	12039650,0	100,0
у тому числі:				
охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	2535490,4	39,3	1475304,9	12,3
очищення зворотних вод	721324,0	11,2	5388327,9	44,8
поводження з відходами	1183880,2	18,4	3865888,8	32,1
захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	639123,1	9,9	592737,9	4,9
зниження шумового і вібраційного впливу (за винятком заходів для охорони праці)	39060,4	0,6	31704,6	0,3
збереження біорізноманіття і середовища існування	18404,7	0,2	329272,3	2,7
радіаційна безпека	1274914,2	19,8	72124,4	0,6
науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	10672,0	0,2	49864,9	0,4
інші напрями природоохоронної діяльності	28165,6	0,4	234424,3	1,9

Понад три чверті капітальних інвестицій від сумарного обсягу по країні було освоєно підприємствами, які зареєстровані у Дніпропетровській (1509,8 млн. грн.), Київській (1398,3), Донецькій (1015,4), Харківській (528,5 млн. грн.) областях та Автономній Республіці Крим (442,4 млн. грн.).

Майже дві третини поточних витрат від загальної суми по країні було здійснено підприємствами, які зареєстровані у Дніпропетровській (3188,8 млн. грн.), Донецькій (2037,1), Луганській (1134,0), Запорізькій (958,4 млн. грн) областях та м. Києві (644,5 млн. грн.).

Основними джерелами фінансування природоохоронної діяльності були власні кошти підприємств та організацій і незначною мірою кошти державного бюджету (табл. 2).

Таблиця 2

Джерела фінансування капітальних інвестицій та поточних витрат

	Фактично витрачено капітальних інвестицій		Фактично витрачено поточних витрат	
	тис. грн.	у % до загального обсягу	тис. грн.	у % до загального обсягу
Усього	6451034,6	100,0	12039650,0	100,0
у т.ч. за рахунок:				
коштів державного бюджету	284978,2	4,4	314254,3	2,6
з них кошти Державного фонду охорони навколишнього природного середовища	63801,8	1,0	19150,3	0,2
коштів місцевих бюджетів	347567,6	5,4	113385,9	1,0
з них кошти місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища	259466,4	4,0	40531,8	0,3
власних коштів підприємств та організацій	4297629,9	66,6	11598540,5	96,3
інших джерел фінансування	1520858,9	23,6	13469,3	0,1

За рахунок коштів державного та місцевих бюджетів було освоєно майже 10% капітальних інвестицій і здійснено 3% поточних витрат, а

основним джерелом фінансування витрат на охорону довкілля, як і в попередні роки, були власні кошти підприємств – відповідно 67% і 96%.

Протягом 2011 р. підприємствами, організаціями, установами за забруднення навколишнього природного середовища і порушення природоохоронного законодавства пред'явлено екологічних платежів на загальну суму 2122,8 млн. грн., з них екологічний податок за викиди в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел – 67,7% (1438,0 млн. грн.), за розміщення відходів – 23,2% (491,7 млн. грн.) та 6,3% (132,8 млн. грн.) – штрафні санкції за порушення природоохоронного законодавства.

Основними платниками екологічного податку були підприємства, які виробляють та розподіляють електроенергію, газ та воду (пред'явлено податку на суму 1067,3 млн. грн., або 54% від сумарного обсягу по країні), металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (275,9 млн. грн., або 14%), добувної промисловості (243,7 млн. грн., або 12%), виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерних матеріалів (133,3 млн. грн., або 7%).

Підприємствами, організаціями, установами країни протягом 2011 р. сплачено майже 1843,9 млн. грн. екологічних платежів (з урахуванням погашення заборгованості за попередні роки), що становить 87% від загальної суми пред'явлених платежів.

Висновки. Підводячи підсумок, треба сказати, що головною метою економічного механізму є стимулювання природокористувачів і забруднювачів навколишнього середовища до зменшення шкідливого впливу на навколишнє природне середовище та раціонального використання природних ресурсів.

Екологічні податки вважаються ефективним інструментом екологічної політики та застосовуються для боротьби із забрудненням навколишнього природного середовища. А з точки зору концепції стійкого розвитку, використання економічного механізму у природоохоронній діяльності сприяє

розвитку інноваційних технологій, змушує забруднювачів використовувати більш екологічно чисті або створювати нові технології.

Список використаної літератури

1. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 р. виконана Міністерством екології та природних ресурсів України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/media/files/NacDopovid2011.pdf>
2. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням [Текст]: Підручник / за заг. ред. д.е.н., проф Л. Г. Мельника та к.е.н, проф М. К. Шапочки. – Су-ми: ВТД «Університетська книга», 2005 – 759 с.
3. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України № 1264-XII від 25.06.1991. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
5. Саксонова О .М. Удосконалення економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н.: спец. 08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / О. М. Саксонова. – Київ, 2003. – 19 с.
6. Стахів О. А. Економічні механізми природокористування в Україні [Текст] / О. А. Стахів, С. А. Войтович // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції: Збірник наукових праць. – Рівне, 2011. – Випуск XVII №4. – С. 308-318

**ЯКИМЧУК С. А. ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ НАЛОГ КАК ОДИН ИЗ
ОСНОВНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИНСТРУМЕНТОВ
ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

В статье рассмотрены экономические инструменты природоохранной деятельности. Проанализированы экологический налог, источники финансирования природопользования.

Ключевые слова: экономический механизм природоохранной деятельности, экологический налог, Налоговый кодекс Украины, финансирование природоохранной деятельности.

**YAKYMCHUK S. A. ENVIRONMENTAL TAX AS ONE OF THE
MAIN ECONOMIC INSTRUMENTS OF ENVIRONMENTAL
PERFORMANCE**

The article deals with economic instruments of environmental activities. Analysis the environmental tax, the funding nature.

Keywords: economic mechanism of environmental protection, environmental tax, the Tax Code of Ukraine, funding environmental activities.